

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Et eventyr

At skrive kommentarer er ingen gloriøs beskæftigelse. De er til irritation for almindelige mennesker og til grin for skoleelever: Der var engang, hvor det var vigtigere at huske kommentarer end at forstå teksten. De kan oprigtigt talt være forstyrrende, men de er ret beset uundværlige. Som computerhjernen *Flemming Hovmann* administrerer dem, er de en fryd at læse, eventyr i sig selv, en metaskrift, vanvittige ekskurer i litteratur- og kulturhistorien, mellemtekstlige forbindelser til anden digtning.

Realviden er nyttig for enhver læser. Man kan aldrig vide for meget. Alligevel er det en dårlig ide at sidde med fingeren i noterne, når man læser eventyr, hvorimod man kan blive helt euforisk af den rene

vare i dette bind VII. Det må være som at læse Adresseavisen i hine tider. Stort og småt mellem hinanden, hinsides fornuftens proportioner. En apropos-viden om livet, som sætter en i Et godt Humeur, ligesom ligvognskusken, der digtede livsskæbner ud af gravstenene på Assistens. Der behøves blot »en strømning, en solstråle, en malurtsdråbe, og de bleve til blomst«, som Andersen sagde om eventyrenes genesis. Men hov! Tekstkritikken har nu vist, at han ikke skrev *strømning*, men *stemning*.

Man får et mægtigt indtryk af, at litteratur er samtale mellem tekster, at alting kommer *af* noget andet, *med* noget andet, *i* noget andet.

Torben Brostrøm, udsnit af anmeldelse i Information 11.2.1991.

DLSs PRÆSENTATIONSHÆFTE NR. 19

Kommentar VI-VII
til H. C. Andersens *Eventyr* I-V

Tre taler i H. C. Andersen-Samfundet i København 4.4.1991

Af ERIK DAL, HANS JØRGEN CLEMENTSEN
og FLEMMING HOVMANN

A. Nye titler 1988-1991

<i>Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi. XI:2:</i>			
Andreae Sunonis Hexaëmeron, kommentar på latin af M. Cl. Gertz og Sten Ebbesen. Registre. G. E. C. Gad 1988. 244,00	1-2	488,00	
<i>Holberg-Ordbog.</i> Ordbog over Ludvig Holbergs sprog I-V.			
Redigeret af Aage Hansen, fra 1957 s.m. Sv. Eegholm-Pedersen.			
Under medvirken af Christopher Maaløe. C. A. Reitzel 1981-1988. Ialt			
<i>DSLs Præsentationsbæfte 18.</i>		1988,00	
F. J. Billeskov Jansen: Perspektiver på Holbergordbogen. DSL 1988 ...		12,20	
<i>Danmarks gamle Ordspog VII:2:</i>			
Peder Syv: Danske Ordspog. II. 1688. Ved John Kousgård Sørensen.			
C. A. Reitzel 1988		292,80	
<i>Den danske Rigslovgivning 1397-1513.</i>			
Ved Aage Andersen. C. A. Reitzel 1989		244,00	
<i>C. C. Lyschander: Digtning 1579-1623.</i>			
Ved Flemming Lundgreen-Nielsen,			
de latinske digte			
ved Erik Petersen. I-II. C. A. Reitzel 1989		550,00	
<i>Diplomatarium Danicum 1. række VII: 1238-1249.</i>			
Ved Herluf Nielsen. C. A. Reitzel 1990		244,00	
<i>Danmarks Riges Breve 1. række VII: 1238-1249.</i>			
Ved Herluf Nielsen. C. A. Reitzel 1990		183,00	
<i>Breve fra og til Adam Oeblenschläger 3. række III: 1844-1850.</i>			
Ved Daniel Preisz. Gyldendal 1990		146,40	
<i>H. C. Andersens Almanakker 1833-1873.</i>			
Ved Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber. G. E. C. Gad 1990		292,80	
<i>H. C. Andersen: Eventyr VI-VII.</i>			
Kommentar ved Erik Dal, Erling Nielsen, Flemming Hovmann.			
C. A. Reitzel 1990.			
VI-VII	hæftet	400,00,	hellærred 475,00
I-VII	hæftet	udsolgt,	hellærred 975,00

Hæfte 19-20 © DSL 1991. C. A. Reitzels Forlag.

ISBN 87-7421-719-4. ISSN 0105-208X. Printed in Denmark by
Poul Kristensen Grafisk Virksomhed, Herning, Kongelig Hofleverandør.

Udgivelsen af de to kommentarbind til DSLs tekstkritiske udgave af H.C.Andersens Eventyr markeredes af H.C.Andersen-Samfundet i København ved overrækkelse af dets medalje og pris til cand.mag. Flemming Hovmann. Det er DSL en fornøjelse at samarbejde med H.C.Andersen-Samfundet om udsendelsen af dette hæfte, der indeholder talerne fra festmødet den 4. april 1991; de blev holdt af fbrv. administrator, dr. phil. Erik Dal, samfundets formand, dr. med. Hans Jørgen Clementsen, samt af Flemming Hovmann.

Ludvig Holberg – nærmere betegnet de tyske oversættelser og opførelser af hans komedier i det 18. århundrede – var emnet for litteraturhistorikeren professor Carl Roos' disputats fra 1922. I den findes selvfølgelig en mængde enkeltheder, der isoleret set har begrænset vægt og perspektiv, men som tilsammen danner et billede, en dokumentation af historisk existens eller forløb. Hvor Carl Roos omtaler denne bog i sine vægtfyldige erindringer, knytter han sig til hvad Vilhelm Andersen har kaldt *biblioteksskolen* i dansk litteraturforskning, og han skriver disse præcise ord: »Idébogen er truet af tiden, når den først har gjort sin gerning, dokumentet vedbliver at leve uanfægtet; en dokumentarisk fremstilling beholder sin plads mellem kildeskrifterne, der atter afgiver stof for nye idéer.« (*Forberedelsens tid. Livserindringer* bind I, 1959 279).

Af de tre forfattere, der nu med en forsinkelse, som ikke ellers skal være vort emne, har udgivet og kommenteret H.C.Andersens eventyr, har ingen skrevet idébøger. Erling Nielsen og mig kan man ikke vente det af; om Flemming Hovmann en skønne dag gør det, må tiden vise. Dokumentet, eller som vi plejer at sige: *texten*, er hvad de fem første bind har givet under skyldig hensyntagen til de originale eventyrhæfters gruppering og til manuskripter og optryk fra forfatterens levetid; at *texten*, H.C.Andersens eventyr, vil leve uanfægtet, behøver vi ikke at betvivle. De to nye bind kan kaldes en dokumentarisk fremstilling. Jeg syntes, jeg måtte uddrage et eller andet resultat af mine medarbejderes og mine egne textsammenligninger, og derfor – udover nogle bog- og korrekturtekniske op-

lysninger – en tekstkritisk redegørelse eller rettere to: ordnet efter udgaver og efter sproglige kategorier (VI 47-119). Erling Nielsen sammenfattede modtagelseskritikken, den private og den offentlige, hæfte for hæfte gennem næsten fyrrer år – atter med detaljer, hvoraf enkelte er citeret hundrede gange før, mens andre følger strøg på strøg til det første samlede billede af dette emne (VI 121-230). Det var bind VI, som indledes med H.C.Andersens egne Bemærkninger til de samlede udgaver plus et par supplerende tekster (VI 3-46). Og Flemming Hovmann fik føjet sten på sten til en helstøbt bygning af en kommentar, bind VII.

Af dette binds 450 sider er de 80 forskellige hjælpemidler samt store registre, det meste ved Flemming Hovmann. Hovedsagen, de 370 sider kommentar, har modtaget tilskud fra den først engagerede kommentator, Erling Nielsen, ikke mindst i form af henvisninger til parallelsteder mellem en given passus i et eventyr og andre steder i den samlede produktion. Men når kredit herfor er givet, står rigtignok det samlende, kontrollerende og NB: formende arbejde tilbage. Det er Flemming Hovmann, der ved årelangt arbejde har kunnet redegøre for hvert enkelt eventyrs tilblivelse og inspirationskilder, som det belyses i Andersens trykte og utrykte værker og breve; inspirationen kan være personlig eller litterær. Derefter gives en punktcommentar.

Når jeg brugte ordet *formende*, er det fordi visse af de evner, der udkræves for at skrive en sammenhængende fremstilling, lad os bare sige en idébog, ganske vist ikke behøver at udfoldes for at skrive en punktcommentar – men at også denne skal skrives, formes, for at viderebringe de sandkorn, frøkorn og guldskorn, der indgår deri, på en tillidvækkende måde. Da jeg ikke selv har bidraget til arbejdet på anden måde end ved medlæsning af et allerede gennemskrevet manuskript samt korrektur, kan jeg bevidne, at Hovmanns arbejde først og fremmest har gjort indtryk på mig ved sin egalitet; jeg har haft en tryk følelse af, at der hverken var givet for meget eller for lidt – almindelig de egentlige tilsynsførende, Odense-specialisterne Mogens Brøndsted og Johan de Mylius, har haft meget få indvendinger og da især i form af ønsker om lidt flere jævne for-

klaringer af ord og vendinger, som Hovmann ikke havde fundet det nødvendigt at oplyse. Det hænger sikkert sammen med, at han ikke har nogen praxis for at undervise og derfor har været sparet for nogle af de stød, undervisere får ved at konstatere, hvor meget der ikke kendes og forstås blandt halv- og helvoksne læsere.

Kommentatorens forord til bind VII citerer Vilhelm Andersens gamle indflydelsesrige metodelære fra 1912, *Dansk Litteratur – Forskning og Undervisning*, hvori han af en kommentar forlanger, at den skal gøre læsningen præsent ved at give læseren samtidens forudsætninger – næsten ordret hvad DSL skriver i sin udgivervejledning for serien *Danske Klassikere*. Hertil hører forklaring ikke blot af forældede ord, men også af ord med ændret stilpræg, endvidere oplysning om litterære forlæg og om »alle Værkets Hentydninger til og Forbindelsen med Datidens offentlige og private Liv«. Hertil hører alle åbenlyse og de flest mulige skjulte citater; ingen bibelhistorie og ingen fælles viden sikrer idag, at selv uddannede mennesker forbinder noget med et bibelsk eller historisk udsagn eller navn, selv blandt de største.

Og man må begynde fra bunden. Da min kone og jeg for mange år siden første gang hørte Erik Mørks mageløse Andersen-tolkning – som vi også vil få at høre i aften – lagde han for med intet mindre end *Skyggen*. Den foregår som bekendt under hedebløje i »de varme Lande«, og mange har nok undret sig over, at »Vindues-Skodder og Døre blev lukkede den hele Dag« – hvad er det for en manøvre? – men hvis man har hørt Erik Mørk læse »Døre *bleve* lukkede den hele Dag« eller læst Hovmanns note »*bleve*: forblev«, så ved man besked. (En afprøvning af tre tilfældigt valgte tyske udgaver frembød det forkerte *wurden*, det korrekte *blieben* og det forsigtige *waren*). Så svært er det, og den slags kræver større opmærksomhed end at studse over, hvad ordet *at bøge* betyder, hvor mange kilo der går på et *skippund*, eller hvem *Salomon de Caus* kan have været – for enhver ser jo, at det må man ud og finde, hvis man behøver grundig forståelse.

De 156 eventyr og historier plus et dusin udenfor kánon, deriblandt enkelte ikke før trykte, kræver meget ulige anstrengelser i

forhold til et gennemsnit på 2,3 sider. Et par eventyr har kun een linie noter; den stirrede jeg længe på, det ville have moret mig at undvære den, men det gik ikke! Den schweiziske *Lisjomfruen* kræver næsten 6 sider baggrund og næsten 8 sider kommentar, den dansk-ægyptiske *Dyndkongens Datter* klarer sig med 3+5 sider, mens *Gudfaders* forfærdelig besværlige *Billedbog* har ti sider københavns-historiske noter. Men som Torben Brostrøm så indforstået skrev i *Information* den 11. februar 1991, har disse hundreder af sammenstykkede sider deres egen verden, deres eget mærkelige egenliv. At en og anden nødvendig kommentar har krævet mere tid til søgen, end nyttevirkningen i de næste hundrede år motiverer, kan ikke kritiseres – det er vilkårene for denne og mange andre slags arbejde. Og såvidt jeg ser, har Fl. Hovmann undgået, hvad jeg ynder at betegne som uskønsom perfektionisme.

Hovmann vil nu selv fortælle om sit arbejde. Men da jeg har haft den glæde i egenskab af medvirkende og hidtilværende DSL-administrator at blive bedt om at motivere årets pris, så bør jeg vist også være den, der på alle parter vegne retter en tak til eventyrudgavens ikke-faglige, men derfor ikke mindre nødvendige deltagere.

Textudgaven blev bekostet af forlagsboghandler *Hans Reitzel* med en honorarbevilling fra *Konsul George Forck og Hustru Emma Forck's Fond*. De ændrede vilkår medførte behov for meget betydelige honorarbevillinger fra *Carlsbergfondet*, suppleret med *Fondet Christine Stampes Billedbog*, der bygger på udgaven af bogen, et samarbejde mellem H.C.Andersen selv og Adolph Drewsen. Og *Statens Humanistiske Forskningsråd* gav en ligeledes meget anselig bevilling som tilskud og garantium for fremstillingen af de to bind med ret lille skrift og meget besværlig sats, fremstillet hos en af DSLs gamle forbindelser, *Bianco Lunos Bogtrykkeri*.

Men når dette er sagt, både af pligt og af et godt hjerte, samler jeg igen opmærksomheden om Flemming Hovmann og takker ham på hans tre første og utalte senere læsers vegne.

Erik Dal

Vi har nu hørt Det danske Sprog- og Litteraturselskabs mangeårige administrator, dr. phil. Erik Dal, motivere valget af Flemming Hovmann til i år at være modtager af Den kulturelle Fonds pris fra H.C.Andersen-Samfundet i København. Det var let for samfundets bestyrelse at være enig, da afgørelsen skulle træffes.

Hæderspriser har det ofte med at tilfalde personer, som gennem et langt åremål har nået at yde en stor og afrundet indsats – et livsværk. Jeg er glad for, at denne regel i dag har kunnet brydes. For de fleste i denne forsamling er Flemming Hovmanns navn sikkert ikke velbekendt. Derfor er det en særlig glæde at kunne overrække den velfortjente pris til ham.

Flemming Hovmanns indsats på det litterære område er i accelerationsfasen. Han har allerede nået meget, og vi kan fortrøstningsfuldt se frem til endnu mere. Det er mit håb, at den opmærksomhed, som pristildelingen måtte skabe, må bidrage positivt til de muligheder og opgaver, som fremtiden endnu gemmer for Flemming Hovmann.

Som et synligt symbol forbundet med den mere kontante del af prisen overrækker jeg herved sølvmedaljen fra H.C.Andersen-Samfundet i København med navn og dato indgraveret. Hjerteligt tillykke med en velfortjent hæderspris.

Jeg har bedt Erik Dal blive her ved min side, mens overrækkelsen finder sted. Det er mit ønske, at han skal være den første, der bringer sin lykønskning efter prisoverrækkelsen – et ønske, som hører naturligt sammen med det, vi fejrer her i aften.

Hans Jørgen Clementsen

Jeg vil gerne sige H. C. Andersen-Samfundet hjertelig tak, fordi man har ønsket at tildele mig H. C. Andersen-prisen for mit arbejde med kommentaren til H. C. Andersens Eventyr. En tak skal også lyde til Erik Dal både for de ord, du kom med i din tale, men også for vort samarbejde om udgaven ikke mindst gennem den sidste og trælse fase med korrekturlæsning og registerarbejde.

Så vil jeg naturligvis også benytte lejligheden til at takke og lade tankerne gå til Erling Nielsen. Som det vil være bekendt fra titelbladet til bind VII er kommentaren udarbejdet efter forarbejder af Erling Nielsen af undertegnede. Derfor vil jeg gerne udtrykke min taknemmelighed for den store tillid, Erling Nielsen viste mig, da han – uden egentlig at kende nærmere til mine kvalifikationer – overdrog mig sine forarbejder og dermed også ansvaret for udarbejdelsen af kommentarbindet. Skønt det på forhånd var aftalt, at han automatisk fik kommentaren tilsendt, efterhånden som den blev færdig, og havde ret til at komme med ændringsforslag, skete det kun et par gange. Vel vidende at to mennesker aldrig vil kunne gribe en opgave som en kommentar til Andersens eventyr an på fuldstændig samme måde, så er det mit håb, at den i det store og hele er blevet løst på samme måde og i samme ånd, som Erling Nielsen ville have gjort det.

Endelig vil jeg også takke min gode kollega og gamle studiekammerat Kirsten Dreyer, som jeg har den glæde ville komme denne aften. Lige siden vi mødtes for 20 år siden, har vi ført mangan en samtale, der har virket inspirerende og forfriskende på mig gennem de synspunkter, du havde. Ofte var de ret så utraditionelle, men senere viste de sig både frugtbare og bæredygtige. Lige fra begyndelsen af arbejdet med H. C. Andersen har du fulgt det med levende interesse og hjulpet i et omfang, der var mere, end man kunne håbe af en ven. Her tænker jeg ikke mindst tilbage på 1984, da jeg fik hovedansvaret for korrekturlæsningen på Erik Dal og Erling Niensens afhandlinger i bind VI. Skønt vi var flere, hvis job det var at læse korrektur, viste det sig hurtigt, at den var meget problematisk. Og skønt vi alle læste med vores mest kritiske øjne, stod det mig hurtigt klart, at vi ville overse alt for mange fejl. Da jeg spurgte dig, Kirsten, om du ville gøre mig den store vennetjeneste at læse en korrektur – uden at jeg var istand til at betale dig for arbejdet – sagde du straks ja og gik til opgaven med en entusiasme, som jeg aldrig vil glemme. Det samme var tilfældet, da jeg spurgte, om du ville læse eventyrteksterne med henblik på ord, der burde kommenteres, fordi de var gammeldags. Når tilsynet senere kom

med så få forslag til tilføjelser, så må jeg ærligt indrømme, at æren mange gange var din, fordi du havde bidraget med ord, jeg slet ikke havde tænkt på.

Jeg tror ikke, jeg gætter meget forkert, når jeg hævder, at de fleste opfatter kommentarer til romaner, breve, erindringer osv. som et temmelig støvet foretagende, der lever deres eget liv. De er der, men vi bruger dem ikke, fordi det forstyrrer læsningen. Og dog! Det sker jo alligevel, at vi vil vide et eller andet om dette eller hint, hvad enten det nu er et ord, vi ikke forstår, eller en historisk person eller begivenhed, der vækker nysgerrigheden. I de tilfælde går vi til et leksikon, en ordbog eller hvad det nu kan være for et opslagsværk. Uden at tænke over det har vi gjort et stykke kommentararbejde!

Kommentaren til H. C. Andersens Eventyr er et hjælperedskab, der gerne skulle give læseren den viden, som ellers må opdrives 1000 forskellige steder. Den er ikke en forpligtelse, men et tilbud til læseren, og fører den læseren til at læse andre af Andersens værker, fordi den giver nogle aspekter, man ikke har tænkt på tidligere, så har den tjent endnu en funktion.

Da Det danske Sprog- og Litteraturselskab begyndte udgivelsen af H. C. Andersens Eventyr i 1963, meddelte forordet, at kommentaren systematisk ville dokumentere hvert eventyrs baggrund, kilder, tilblivelse og modtagelse i samtiden. Desuden skulle den levere en almindelig punktcommentar, og skulle på den måde søge at sammenfatte gammel forskning og lukke op for ny, som det hedder. Formålet var derimod ikke at give en egentlig fortolkning af eventyrene, selv om det må siges, at grænsen meget ofte bliver flydende.

Som det fremgår af denne plan, er den enkelte kommentar til hvert eventyr ret skematisk opbygget.

Det første punkt i alle kommentarerne er en angivelse af, hvor man finder eventyret trykt første gang. Denne oplysning er for så vidt en gentagelse af den fodnote, man kan finde under selve eventyret i tekstbindet, med én væsentlig undtagelse. I kommentarbindet kan man nemlig finde oplysning om, hvor eventyrets absolutte førstetryk er at finde, og det vil i praksis sige, om det er kommet i udlandet, før det kom på dansk. Denne oplysning er ikke helt uin-

teressant, hvis man vil undersøge Andersens popularitet i udlandet. Allerede i 1847 fik han fx trykt så kendte eventyr som bl.a. Vanddraaben og Historien om en Moder i en engelsk oversættelse *A Christmas Greeting to my English Friends*, der udkom 3 måneder før den danske originaltekst. Og kommer vi frem til eventyrene fra 1870-72, så er det lige ved, at det er mere almindeligt, at de kom på engelsk i den amerikanske børnebogsforfatter Horace E. Scudders tidsskrift *Riverside Magazine*, før de kom på dansk. Her finder vi således i alt 11 førstetryk, bl.a. Høns-Grethes Familie, Hvad man kan hitte paa og Det Utroligste.

Det næste punkt i kommentaren er en redegørelse for eventyrets tilblivelse. Som bekendt skrev H. C. Andersen i tusindvis af breve, ligesom han det meste af sit liv førte dagbog, enten i den kortfattede almanakform eller i den mere grundige dagbog, der især dækker hans store udenlandsrejser og de sidste 15 år af hans liv. Desuden har vi hans tre selvbiografier, og alle disse dokumenter afspejler tydeligt, at Andersens liv og digtning er uadskillelige. H. C. Andersen vidste selvfølgelig personlig alt om dette, men samtiden var på et tidligt tidspunkt også klar over det og opfordrede ham til at knytte nogle kommentarer til sine eventyr. Det skete allerede i *Mit Livs Eventyr* fra 1855, og i fortsættelsen af den, men i 1862 skrev han en speciel efterskrift til tobindsudgaven af *Eventyr og Historier*. Her kan vi finde en række særdeles værdifulde bemærkninger om eventyrenes tilblivelse, som nu findes optrykt i bind VI af *Litteraturselskabets* udgave, hvor man også kan læse de supplerende oplysninger til Andersens senere eventyr. Disse bemærkninger spænder lige fra en totalt intetsigende oplysning om, at *Hjertesorg* blev trykt i 1855, til en lang detaljeret beretning om inspirationen og nedskrivningen i forbindelse med *En Historie fra Klitterne*. Men allerede her støder en kommentator ind i problemer, når man skal bruge bemærkningerne til datering af et eventyrs tilblivelse.

Lad mig tage et eksempel. Når man læser Andersens egne bemærkninger, hedder det nok så troværdigt, at *Stoppenaalen* blev skrevet i sommeren 1846 under et besøg på Nysø, hvor Thorvaldsen, der glædede sig over *Kjærestefolkene* og *Den grimme Ælling*,

bad Andersen skrive et nyt og morsomt eventyr og så tilføjede: »De kan jo skrive selv om en Stoppenaal!«. Når man går oplysningerne efter, viser det sig, at de er rent ud sagt hen i vejret. For det første blev Stoppenaalen allerede trykt i P. L. Møllers æstetiske årbog Gæa, der nok bærer udgivelsesåret 1846, men som udkom december 1845. Eventyret er altså under alle omstændigheder skrevet før december 1845. For det andet er der Thorvaldsen. Det er både muligt og sandsynligt, at han har kommenteret Kjærestefolkene og Den grimme Ælling, for de udkom i november 1843, men han må på den anden side have gjort det inden 24. marts 1844, hvor han som bekendt døde i Det kgl. Teater. Så er der spørgsmålet om Nysø, som Andersen faktisk besøgte i sommeren 1845, men går vi til almanakken for 30. august 1845, hvor Andersen var på Bregentved, så finder vi følgende notits: » Endt Stoppenaalen; renskrevet«. Er eventyret så påbegyndt på Bregentved eller Nysø? Ja, her må kommentatoren give op, for alle hidtil kendte kilder tier. Selv om det altså ser ud til, at eventyret er skrevet i august 1845, så er det alligevel ikke helt umuligt, at der er en forbindelse mellem Stoppenaalen, Nysø og Thorvaldsen. Det viser sig nemlig, at Andersen faktisk har skrevet om en stoppenål på Nysø, men det skete vel at mærke i sommeren 1840. Tager vi eventyret om Ole Lukøie, der er skrevet på Nysø i 1840, og læser afsnittet Søndag, så kan vi se, at den lille Hjalmar beder Ole om at fortælle nogle historier, og en af dem handler om »Stoppenaalen, der var saa fiin paa det, at hun bildte sig ind hun var en Synaal!«. Her har vi med andre ord en sandsynlig løsning på Andersens erindringsforskydning. Han har allerede haft ideen i 1840 – måske fordi Thorvaldsen er kommet med en bemærkning – men den er først blevet realiseret for fuld alvor 5 år senere.

Dateringen af et eventyr kan også have altafgørende betydning for den egentlige fortolkning. I den allersidste fase af arbejdet med manuskriptet blev jeg gjort opmærksom på en artikel om Den lille Idas Blomster, som jeg havde oversat, fordi den var for ny til at optræde i Aage Jørgensens tillæg til Andersen-bibliografien. Skal jeg kort sammenfatte artiklens indhold, så går den ud på, at Ander-

sen har skrevet eventyret som en slags trøst til den 4-5 årige Ida Thiele, da hendes moder, Sophie Thiele, lå for døden.

Denne lille historie bag eventyrets tilblivelse er unægtelig både smuk og giver jo også et ekstra perspektiv, eftersom Andersen selv optræder i eventyret som studenten. Men det ser desværre ikke ud til, at historien passer, når man går datoerne omkring tilblivelsen efter. Det eneste sikre holdepunkt omkring nedskrivningen er et brev fra Andersen til Henriette Hanck den 26. marts 1835. Her hedder det, at han har skrevet en lille bog med fire originale eventyr, som så bliver nævnt med titlerne. Som nr. 4 opregnes »Lille Idas Blomster«. Sådan som jeg læser brevet – og andre før mig – må Den lille Idas Blomster have ligget færdig den 26. marts. Men nu opstår der et lille problem, hvis det virkelig skulle passe, at Andersen havde skrevet eventyret til Ida Thiele i forbindelse med hendes moders sygdom og død. Sagen er den, at nok havde Sophie Thiele skrantet lidt i vinterens løb, men der var ingen, der anede, at hun skulle dø, hvis eventyret var færdigskrevet den 26. marts. Forfatteren til artiklen, Finn Hauberg Mortensen, leverer selv beviset, for han citerer en bog, som Idas fader, Just Mathias Thiele, forærede sin datter, og hvor der fortælles forskellige episoder fra hendes barndom. Bogen slutter med Sophie Thieles sygdom og død, og her kan vi læse, at det først var den 10. april, altså et par uger efter, at Andersen har fortalt Henriette Hanck om eventyret, at Sophie Thiele følte sig utilpas og måtte gå i seng af en skarlagensfeber, som medførte døden den 15. april. Fra Thieles erindringer, *Af mit Livs Aarbøger*, får vi nøjagtig samme indtryk, og her får vi oven i købet at vide, at så sent som den 27. marts havde Sophie talt om, hvor lykkelig hun var, omend hun havde på fornemmelsen, at lykken ikke kunne vedblive. Der er altså intet, der tyder på, at eventyret er skrevet som et trøstens ord til Ida, og derved kan man konkludere, at arbejdet med en datering faktisk kan gøre en tolkning, der ellers virker spændende og troværdig, ret så usandsynlig.

Ifølge den oprindelige plan skulle afsnittet om det enkelte eventyrs tilblivelse osv. være fulgt op af et afsnit om modtagelseskritikken. Allerede inden jeg kom ind i billedet som medarbejder, stod

det klart, at det ville være mere hensigtsmæssigt at samle samtidens reaktioner på eventyrene i en selvstændig afhandling. Dette store og fortjenstfulde arbejde er helt og holdent Erling Niensens værk og står nu i bind VI sammen med Erik Dals om tekstkritikken.

Derfor følges afsnittet om tilblivelsen osv. nu direkte op af den egentlige punktcommentar, dvs. kommentaren til enkelte steder i eventyret. Dette arbejde var i mange henseender langt vanskeligere end det første. Primært måtte og skulle jeg tage hensyn til og vurdere Erling Niensens store værdifulde forarbejder, der var produkt af mange års intens læsning i hele Andersens forfatterskab og en fænomenal evne til at erindre selv de mindste detaljer i eventyrene. Hvad skulle med, og hvad skulle ikke med? Det var ofte svært at vurdere, ikke mindst fordi jeg naturligvis ikke kunne have den samme viden som Erling Nielsen og heller ikke altid kunne forstå løst henkastede notitser, som egentlig kun var beregnet til dennes eget private brug. Noget andet og endnu sværere var arbejdet med at finde alt, hvad der behøvede en egentlig realkommentar, dvs. forældede ord, ord, der har skiftet betydning og nu kan misforstås, og sidst men ikke mindst historiske personer og begivenheder, der hentydes til i eventyrene.

Her kom kommentaren givetvis til at adskille sig radikalt fra de oprindelige planer i 1963, ikke mindst når det gjaldt kommentering af ord. Det skyldes, at den sproglige udvikling i Danmark gennem de sidste 30 år har været af en sådan karakter, at der er langt flere ord, der er blevet forældede eller har skiftet betydning, end man umiddelbart tror. Hvad med Lille Claus og Store Claus, hvor vi læser, at kvæget nede på bunden af åen går på grøfter og gærder? Hvor mange ved, at en grøft i Andersens sprogbrug betyder en jordvold eller et dige og slet ikke en gravet rende? Eller hvad med ordet at turde, der på Andersens tid ligesom nu kunne betyde at vove, men også at måtte, at have tilladelse til?

En anden og særdeles vigtig ting, der kom til at spille ind under kommenteringsarbejdet, var hensynet til udenlandske H. C. Andersen-forskere. Det er sikkert de færreste danskere, der tænker over – jeg havde nær sagt det paradoksale forhold – at Andersens verdens-

berømte eventyr er noget af det mest danske, der findes. Tag fx Fyrtøiet, hvor den ene af hundene som bekendt har øjne, der er så store som Rundetårn. Set med en danskers øjne er det jo et genialt billede. Andersen har valgt et billede alle og enhver i Frederik VI.s København kendte – noget helt jordnært. Men hvor mange udlændinge har nogen forestilling om Rundetårn? Havde det så bare været det skæve tårn i Pisa, så havde det sikkert hjulpet. Og hvordan forklarer man egentlig, hvad Rundetårn er? Det endte med en forklaring om, at det er et astronomisk observationstårn i København, men uheldigvis har jeg ikke noteret, at det egentlig er 36 m højt. Bortset fra, at man helst skal have set, hvordan Rundetårn rejser sig i sin vælde og virker større, end det egentlig er, fordi det ligger klemt inde mellem lave huse, så må kommentaren siges at være utilstrækkelig.

Selv om man prøver at dække sig ind mod disse sproglige faldgruber, så kan de undertiden næsten være umulige at undgå. Efter udgivelsen af kommentarbindet har ordbogsredaktør Sv. Eegholm-Pedersen gjort mig opmærksom på et par stykker. Når Sneedronningen i eventyret af samme navn under slæderejsen siger til Kay: »men er det at fryse! kryb ind i min Bjørnepels!«, så meddeler kommentaren, at det skal læses som »sådan er det at fryse«. I virkeligheden er det en bebrejdelse, der nærmest må fortolkes i betydningen: »det ligner ikke noget at sidde der at fryse« eller »du er da en værre en til at fryse«. Et andet eksempel er i Sommerfuglen, hvor titelpersonen ikke gider »være over«, hvilken af blomsterne den skal vælge til kæreste. Her noterer undertegnede, at det betyder overvære, skønt det rettelig betyder: gider ofre tid på. Endelig blev jeg gjort opmærksom på en forklaring, der var diskutabel. I Loppen og Professoren har loppen lært at præsentere gevær og skyde en kanon af. Ingen er i tvivl om at »præsentere« her betyder at gøre honnør ved at holde geværet lodret frem for sig og ordet er heller ikke forklaret. Men lidt længere fremme, hvor professoren gerne vil væk fra de vildes land og vel at mærke sammen med loppen, hans »Vidunder og Levebrød«, får han den idé at ville indøve de vilde i at præsentere, for »det er *det* man i Verdens største Lande kalder

Dannelse«. Hvad betyder »præsentere« i denne sammenhæng? Kommentaren skriver »optræde korrekt, repræsentere«, men vælger man den første betydning og underforstår »gevær«, så får eventyret pludselig en helt ny dimension, for så er det Andersens beske og skarpe kommentar til, hvad stormagterne, specielt det nye tyske kejserrige, forstod ved dannelse, nemlig militær kæft-trit-og-retning.

Punktcommentaren kunne også byde på problemer, der kan fortælle en morsom lille historie og vise, hvor aktuelle eventyrene var i forhold til tiden. I Lykkens Kalosker hører vi fx at volontøren pludselig tror, han er på det ortopædiske institut. Eftersom eventyret foregår i København, var det naturligvis et spørgsmål om, hvor det lå. Efter forgæves undersøgelser i topografisk litteratur endte det med, at vi spurgte medicinalhistorikeren professor Egill Snorrason. Han havde svaret. Det viste sig, at instituttet lå på St. Tuborg på Strandvejen og var oprettet af mekanikeren J. P. Langgaard så sent som i 1834, dvs. fire år før Andersen skrev eventyret.

Et andet eksempel fra Lykkens Kalosker er dér, hvor volontøren sidder fast med hovedet imellem jernstængerne i gitteret udenfor Frederiks Hospitalet i Bredgade, det nuværende Kunstindustrimuseum. Her skriver Andersen, at volontøren er bange for at skulle stå der til om morgenen, hvor den blå drengeskole lige overfor vil komme på benene. Det er klart, at den blå drengeskole må kommenteres. Slår man nu op i Ordbog over det danske Sprog, så finder man citatet fra Lykkens Kalosker og en bemærkning om, at det er Opfostringshuset, hvor eleverne gik i blå tøj, men ikke nogen forklaring på, hvorfor det netop er Opfostringshuset, der slet ikke havde til huse i Bredgade, men i St. Kongensgade 269, nu nr. 108. Men det hjalp jo ikke rigtig. Først da jeg fik fat i et gammelt matrikelkort på rådhuset, opdagede jeg, at skolens grund havde strakt sig fra St. Kongensgade og helt ud til Bredgade, præcis lige over for Frederiks Hospital. På et eller andet tidspunkt i 1880'erne eller 90'erne, da Opfostringshuset var flyttet til Randersgade på Østerbro, var grunden blevet udstykket og den nuværende husrække bygget. Resultatet var, at man ikke længere kunne gennemskue oplysningen om den blå drengeskole.

Sådan kunne jeg trække mange eksempler frem, men jeg vil nøjes med et enkelt eksempel, der afspejler den situation, hvor man ikke får svar på et spørgsmål. Det drejer sig om Nabofamilierne, hvor Andersen fortæller om en rosenbusk, der skulle være sat på Thorvaldsens grav inde midt i Thorvaldsens Museum. Ifølge eventyret skulle rosenbusken efter al sandsynlighed stamme fra Nysø. Jeg prøvede forgæves at finde oplysninger om denne rosenbusk, og vi spurgte også på Nysø, om man her kendte noget til rosenbusken. Heller ikke her var der noget materiale, der kunne belyse historien. Nu kunne jeg have skrevet en note om det negative efterforskningsarbejde, men jeg gjorde det ikke, for det var egentlig ikke nødvendigt. Sagen er den, at eventyret er skrevet inden 10. februar 1847, for da fortæller Andersen om det i et brev til Ingemann. På det tidspunkt var Thorvaldsens Museum imidlertid slet ikke færdigt, og Thorvaldsen blev først bisat i gården den 6. september 1848, 11 dage før museets indvielse. Andersen har med andre ord foregrebet begivenhedernes gang. Resultatet blev, at kommentaren nu nøjes med at oplyse, at slutningen delvis er en anakronisme, og undlader at sige noget om roserne. Måske er de blot et produkt af Andersens fantasi, måske har det været planen at plante roser på graven, og måske er planen ikke blevet realiseret. Vi ved det ikke!

Et kommentarbind er som et puslespil. De mange små brikker skulle gerne give et helhedsbillede. Jeg håber, jeg har kunnet give et lille indtryk af dette puslespil, uden at resultatet kommer til at minde alt for meget om tidligere tiders støvede kommentarer til Dansk lærerforenings udgaver af ældre dansk litteratur.

Flemming Hovmann

DSLs PRÆSENTATIONSHÆFTER

à 12,20 kr. 16 sider, hvor intet er bemærket

1. Erik Dal: Det danske Sprog- og Litteraturselskabs virksomhed og opgaver. 1975.
2. Herluf Nielsen: Skæbnedage og hverdage i dansk middelalder. *Diplomatarium Danicum* og *Danmarks Riges Breve*. 1976. 20 s. Udsolgt.
3. Jan Pinborg: Danmarks bidrag til skolastikken. *Corpus philosophorum Danicorum medii aevi*. 1977. (Særtryk af Danske Studier 1977).
4. F.J. Billeskov Jansen: Breve og dagbøger. 1978.
5. Ole Fenger: Landslov og retsbrug. *Danske Domme 1375-1662* og andre domsudgaver. 1979.
6. Lørn Piø: Perspektiver i studiet af *Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530-1630*. 1979. 24 s. (Særtryk af Danske Viser VII, optryk 1979).
7. Litterære tidsskrifter fra det 19. århundrede. Tretten præsentationer. 1979.
8. Caroline C. Henriksen: *Danske Grammatikere I-VI 1915-29*. En indføring og en ajourføring. 1980. 32 s. (Særtryk af Danske Grammatikere VI. 1979).
9. Erik Dal: *H. C. Andersens Dagbøger 1825-1875 I-XII 1971-77*. 1980.
10. Flemming Lundgreen-Nielsen: *Breve fra og til Adam Oebenschläger 1798-1809 og 1809-1829*. 1981.
11. Mogens Brøndsted: Lis Jacobsen på hundredårsdagen. 1982. 24 s.
12. Poul Lindegård Hjorth: Danske ordbøgers historie. 1983. 32 s. (Særtryk af Betænkning nr. 967, 1982).
13. H. D. Schepelern: Latinske tekstudgaver og oversættelser. Omkring udgivelsen af *Olai Borrichii Itinerarium 1660-65*. 1984.
14. *Sophus Claussens Lyrik I-IX:2*. Tre taler ved Gyldendals reception 27. sept. 1984 af Jørgen Hunosøe, Erik Dal og Johannes Møllehave. 1984.
15. *Provst Frederik Schmidts stambog 1790-1819*. Udgivet af Johanne Brandt-Nielsen. 1985. 28 s.
16. Erik Dal: DSLs bogudstyr gennem 75 år. 1987. (Særtryk af Bogvennen 1987).
17. Bernhard Glienke og Jens Thorhauge: Om danske klassikere og *Danske Klassikere*. To artikler. 1987.
18. F.J. Billeskov Jansen: Perspektiver på *Holbergordbogen*. 1988.

DLSs PRÆSENTATIONSHÆFTE NR. 20

H. C. Andersens *Almanakker* 1833-1873

Foredrag i H. C. Andersen-Samfundet i København 16.10.1990

Af mag. art. HELGA VANG LAURIDSEN

C. A. Reitzels Forlag A-S, København 1991

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURELSKAB

Stiftet 1911. *Selskabets formål* er at udgive sproglige og litterære værker af Danmarks litteratur, som ikke tidligere er udgivet, eller som ikke foreligger i tilfredsstillende udgaver. Selskabet kan desuden udgive ordbøger og bibliografier.

Bestyrelse: Prof. Dr. phil. *John Kousgård Sørensen*, Københavns Universitet, formand. Lektor, dr. phil. *Esbén Albrechtsen*, sst. Ordbogsredaktør *Ebba Hjortb*, DSL. Docent, dr. phil. *Flemming Lundgreen-Nielsen*, KU. Forskningsbibliotekar *Erik Petersen*, Det kongelige Bibliotek. Dr. phil. *Mette Winge*, Danmarks Radio. – *Juridisk konsulent:* Dommer *Niels Ebrenreich*.

Administration, Frederiksbolms Kanal 18a, 1220 København K, telefon 33 13 06 60, telefax 33 14 06 08. Administrator Iver Kjær. Bogholder Helge Furdal. Assistent fru Ruth Wismann.

B. Danske Klassikere 1988-1991 (Borgen)

Jakob Knudsen: <i>Gjæring – Afløring</i> (1902) ved Poul Zerlang. Borgen 1988.....	125,00
Johannes Ewald: <i>Herr Panthakaks Historie. Levnet og Meeninger</i> (1770erne) ved Johnny Kondrup. Borgen 1988.....	85,00
H. C. Andersen: <i>Kun en Spillemand</i> (1837) ved Mogens Brøndsted. Borgen 1988	95,00
M. A. Goldschmidt: <i>Arvingen</i> (1865) ved Johnny Kondrup. Borgen 1988	85,00
Vilhelm Bergsøe: <i>Fra Piazza del Popolo</i> (1867/76), tre bind ved Flemming Conrad og Lars Rømhild. Borgen 1988.....	245,00
B. S. Ingemann: <i>Fjorten Eventyr og Fortællinger</i> (1820-1864) ved Marita Akhøj Nielsen. Borgen 1989	85,00
Søren Kierkegaard: <i>Frygt og Bæven. Sygdommen til Døden.</i> Taler (1843-49) ved Lars Petersen og Merete Jørgensen. Borgen 1989.	125,00
Harald Kidde: <i>Jærnet</i> (1918) ved Knud Bjarne Gjesing, noter s.m. Thomas Riis. Borgen 1990	125,00
J. L. Heiberg: <i>Nye Digte</i> (1841) ved Klaus P. Mortensen. Borgen 1990	90,00
Sophus Claussen: <i>Antonius i Paris. Valfart</i> (1896) ved Jørgen Hunosøe, noter s.m. Esther Kielberg. Borgen 1990.....	100,00
Fr. Paludan-Müller: <i>Dandserinden</i> (1833) ved Berit Ziegler. Borgen 1991.....	90,00
Søren Kierkegaard: <i>Begrebet Angest</i> (1844) ved Lars Petersen og Merete Jørgensen. Borgen 1991.....	100,00
<i>Fortællinger og kortprosa 1877-1907</i> ved Bo Hakon Jørgensen, tekstudgivelse s.m. Berit Ziegler. Borgen 1990	140,00
Poul Chievtz: <i>Fra Gaden</i> (1848) ved Uffe Andreassen s.m. Esther Kielberg	90,00

»Hvad er H. C. Andersens almanakker egentlig for noget?« – Det spørgsmål er min medudgiver Kirsten Weber og jeg adskillige gange kommet ud for, mens vi arbejdede med udgaven. »Dagbøgerne er jo udgivet, og H. C. Andersens Album også. Hvad er så Almanakkerne?« har man undrende spurgt.

Kort sagt: Almanakkerne er også en slags dagbøger, men af meget summarisk art, eller mini-dagbøger. En almanak er jo et andet ord for kalender, og en kalender ved alle, hvad er: en lille bog med årets datoer og i regelen plads til at skrive nogle få notater for hver dag – vi køber dem eller får dem tilsendt i mere eller mindre elegant udstyr fra forretningsforbindelser eller lignende. De almanakker, Andersen brugte, var Universitetets privilegerede »Almanak eller Skrive-Calender« beregnet af Københavns Observatorium, og de var fulde af oplysninger om alt muligt ud over lige datoerne – om markeder, om vejrforhold, om kongehuset, om astronomiske data osv. – de udgives jo den dag idag, men med andre slags oplysninger. Dem, Andersen brugte, var gennemtrukket med hvide blade ind mellem de trykte kalenderblade, og det er på disse hvide blade, han har indført sine notater. Jeg sender en fotostat af en sådan almanak rundt, så alle kan se, hvordan den tager sig ud.

Der findes på Det kgl. Bibliotek fotostater af alle 33 almanakker, stærkt forstørrede i forhold til originalerne. De originale almanakker er ganske små bøger, nogle af dem smukt indbundne i skind eller brokade med guldtryk og guldsnit, andre i almindelig stift glittet papir. Forstørrelserne har været særdeles nyttige som hjælp til tydingen af H. C. Andersens skrift, for i de små almanakker kan skriften virke meget gnidret, selv om den i og for sig i regelen ikke er særlig vanskelig at læse. I den forbindelse håber vi naturligvis, at der ikke er ret mange fejllæsninger i den trykte udgave, men helt har det desværre ikke kunnet undgås. Jeg vil med det samme i denne forsamling tilstå, at jeg for et par uger siden fik brev fra en seriøs Andersen-forsker med et spørgsmål i forbindelse med almanakteksten, som vedkommende havde læst i Helge Topsøe-Jensens håndskrevne afskrift, der har været tilgængelig på Det kgl. Bibliotek – og herved blev opmærksom på en eklatant og meningsforstyrrende

fejlæsning også hos os, desværre alt for sent til, at den kunne nå at blive rettet i den trykte udgave. Det drejer sig om indførslen 6. maj 1849, hvor der står: »Eduards Bogen til Casino ...«. Det der skal stå er: »Eduards Børn til Casino« – dvs. at Andersen har givet Edvard Collins Børn billetter til Casino. (Se i øvrigt errata-listen nedenfor).

De originale almanakker findes i Det kgl. Biblioteks Håndskriftafdeling, med en enkelt undtagelse, der befinder sig på Universitetsbiblioteket i Oslo. De indgår i det, der hedder den Collinske Samling, og kom til biblioteket i 1905 sammen med alle de andre Andersen-manuskripter, som Jonas Collin d.y. overdrog til biblioteket før sin død. Om der skulle findes flere, endnu ukendte almanakker til udfyldning af hullerne i den række, vi nu har, er ikke til at sige, men det er vel ikke helt umuligt, at der en skønne dag dukker noget op.

Ellers er det mest interessante ved almanakkerne, at de dækker en meget stor del af den tid, hvorfra der ikke findes »rigtige« dagbøger. Dagbøgerne blev – når man ser bort fra skoletiden i Slagelse – hovedsagelig ført, når digteren var på rejse, i udlandet eller rundt omkring på de danske herregårde. Først omkring 1860 begyndte han at føre dem udførligt og regelmæssigt også hjemme i Danmark, og fortsatte lige til sin død. Fra disse sidste år er almanakkerne yderst nødtørftige, næsten kun lister over skrevne og modtagne breve eller notater om venners fødselsdage. Til gengæld er der på de fleste rejser og under herregårdsophold ført både almanak og dagbog. Det betydningsfulde ved almanakkerne – først og fremmest for Andersenforskere – bliver således almanak-optegnelserne hjemme i København, fra 1838 og fra fyrreerne og halvtredserne, ikke mindst fordi disse år vel var en af Andersens mest frugtbare perioder både med hensyn til eventyr og mere eller mindre vellykkede arbejder for scenen.

Desværre har der, ligesom det gælder for dagbøgerne, ikke været råd og tid – og det er til en vis grad samme sag – til at medgive kommentarer til udgaven; de ville være kommet til at fylde mere end selve teksten. I et foredrag, dr. Topsøe-Jensen holdt, lige efter at de første dagbøger var udkommet, sagde han, at en udgave af

almanakkerne uden kommentar ville være utænkkelig. Vi må håbe, at han ikke nu græder i sin himmel over, at det utænkkelige alligevel er sket. Men ret havde han jo i, at netop almanakkerne i endnu højere grad end dagbøgerne kunne have trængt til en fyldig kommentar. Indførslerne er i sagens natur så kortfattede, at mangt og meget kan virke gådefuldt, når man ikke får de oplysninger, der hører til. I indledningen til udgaven er der henvist til de mange gode og grundige kommentarer i Topsøe-Jensens udgaver af Mit Livs Eventyr og H. C. Andersen-brevvekslinger samt andre brevudgaver, hvor man finder utallige nyttige forklaringer og oplysninger. Men det er selvfølgelig besværligere at finde frem til dem på den måde, end hvis de havde været med i udgaven her. Nok om det – både forskerne og vi andre må affinde os med mangelen til evt. bedre tider.

Almanakkerne er naturligvis ikke så godt læsestof som dagbøgerne – de er ikke uden videre egnede til at læse i ét stræk, det er jo kun notater. Alligevel tror jeg, at man ved at kigge det hele igennem i sammenhæng kan få et ganske levende Andersen-portræt i flygtige streger. Notaterne giver det hele: humøret, helbredet, vejret – mange gange med meget andersensk prægnans: »graat, vaadt, raat« – glæder og ærgrelser og raseriudbrud, plager med tænder og anden dårlighed, glimt af den utrolig omfangsrige venne- og bekendtskabskreds og af Andersen selv som den roterende middagsgæst, den flittige teatergænger, den rastløst rejsende – og også strejflys fra tidens store begivenheder: Thorvaldsens hjemkomst, treårskrigen, den store koleraepidemi 1853 osv. – Iøvrigt er almanakkerne også det eneste sted i hele Andersens selvbiografiske forfatterskab – indbefattet hans breve – hvor han konkret omtaler sin halvsøster Karen Marie, der dog har spillet en stor rolle i hans bevidsthed. I dagbogen fra skoletiden i Slagelse nævner han et sted sin skræk for, at en ny tjenestepige ved navn Maria skal være identisk med halvsøsteren, men i almanakken fra 1842 optræder hun i egen person, først med et brev, siden ved at sende sin samlever – som Andersen kalder: hendes mand – til hans dør, og endelig en enkelt gang ved selv at opsøge sin berømte halvbroder. 8. februar 1842 lyder det: »... ikke vel i Theatret meget melankolsk. Da jeg kom hjem fandt jeg

Brev fra min Moders Datter, hvad jeg har skildret i O T, oplevede jeg. Febersyg; en skrækkelig Nat, Sandselighed og Fortvivlelse fyldte spottende min Tanke«. Og 9. februar: »I den tidlige Morgen hos Collin og betroet ham Alt, han vil gennem Drevsen faae at vide om hvem hendes Mand er, – Lidende og afficeret«. Andersen slap dog med forskrækkelsen og nogle, i størrelse faldende, almisser gennem det næste årstid.

Det for forskningen mest værdifulde er imidlertid nok de mange notater om, hvad digteren skriver og hvornår: eventyr og dramaer og en forfærdelig masse lejlighedsdigte – hvoraf iøvrigt forbavsende mange er trykt i de samlede værker; i et notat nævner han, at han er blevet angrebet af Corsaren som lejlighedsdigter. Alt dette stof har selvsagt været brugt af Andersen-forskere lige fra Hans Brix i hans disputats af 1907 og op i vore dage. Nu er det blot blevet lettere tilgængeligt også for folk, der ikke bor i København nær Det kgl. Bibliotek, eller som har svært ved at tyde Andersens skrift.

Som en slags kompensation for den manglende kommentar er udgaven – og det skulle også bare mangle – forsynet med register over alle de nævnte personer – det drejer sig om ca. 2500 – og alle de omtalte Andersen-værker. Personregisteret er selvfølgelig i meget høj grad sammenfaldende med dagbøgernes personregister, og jeg vil ikke undlade at nævne, at man er nødt til at bruge de to registre sammen, hvis man er person-interesseret. Her i almanak-udgaven er det nemlig kun de personer, som *ikke* er nævnt i dagbøgerne, der har fået oplysninger om årstal, stilling osv. med. Alle de andre står som rene navne, og nærmere identifikation må søges i dagbogsregisteret. Det er igen sparehensyn, der har spillet ind – det har sparet plads at gøre det på denne måde, og de læsere, der vil benytte almanakkerne, vil vel også enten eje eller have let adgang til dagbøgerne. Hvis nogen iøvrigt skulle interessere sig for, hvad registerarbejde indebærer, vil jeg anbefale dem at læse Topsøe-Jensens morsomme afhandling i bind XI af dagbøgerne: »En registerarbejder siger farvel og tak«. At nå op til hans standard har jeg vel ikke formået, endsige haft tid til – f.eks. er der ca. 100 navne, som jeg indenfor de givne rammer ikke har haft held eller snilde til at identi-

ficere. Fejl kan sikkert findes, selv hvor det drejer sig om personer, der er nævnt også i dagbøgerne – f.eks. har det af og til været vanskeligt at afgøre, hvem af de utalige Moltker, Andersen kendte, det på det givne sted drejer sig om.

Det er nu altsammen sådan lidt teknisk kedsommeligt og står desuden i indledningen til bogen. Mere interessant vil det måske være at give et par eksempler på, hvordan en indførelse i almanakken tager sig ud i sammenligning med den mere udførlige tekst i dagbogen på samme dato, på tidspunkter, hvor almanak og dagbog er ført samtidig, eller næsten samtidig: man må gå ud fra, at dagbøgerne er udarbejdet, når Andersen har haft tid for sig, f.eks. om formiddagen efter den pågældende dato, eller endog på rejser flere dage efter, og så har benyttet almanakken som støtte for hukommelsen. Vi kan f.eks. tage et par datoer i almanakken fra juli 1842, hvor digteren er på ferie på Gisselfeld. Tirsdag 5. juli hedder det: »Hørt at det var gaet godt med Stykket [det drejer sig om 'Fuglen i Pæretræet']. Endt Romanen Joseph Rutschbroock. Staldmesterens Vesit. I slet Humeur ved et misforstaaet Brev fra Fritz Mol[tke]. Diarée«. Og onsdag den 6.: »Venligt Brev fra F. Moltke. Brev fra Eduard, Jette Boye, Helsingør og eet fra Dresden, hvori jeg kaldtes Etatsraad, Professor &. Læst strænge Kritikker over mig. I Formiddags besøgt Vegners«.

Dagbogen har fra de samme to datoer: 5. juli: »Excellenserne kom Klokken 5 imorges, Stamherren kom ind og gratulerede mig til mit Stykke igaar, han havde været i Theatret, det havde vundet meget Bifald, imidlertid fik jeg dog lirket ud af ham at der var ogsaa hysset; uagtet jeg ikke vilde det, blev jeg forstemt, drev om i Skoven og paa Marken, følte mig mindre vel! – fik Idee til 'Historie om en And', det hjalp lidt på Humeuret. Endt Romanen *Joseph Rushbrook* af Maryat, den har særdeles interesseret mig. [...] Vesit af Staldmesteren, der sagde at 'Pæretræet' var optaget med særdeles Bifald. Indviteret af Grevinden at komme her i næste Uge ogsaa medens Hertugens er her. Meget varmt, følte mig syg. Drak Champagne og spiste! nu er jeg meget vel! Aftenen saa stille og smuk, jeg følte en Ro, en Glæde, en poetisk Tilfredshed; jeg gik under de høie Ege,

det var saa stille, at Børnenes Leeg fra de forskjellige Huse lød gjennem Luften. Der laae en riig Phantasie i de heldende Grene. Jeg takkede i mit Hjerte Gud for den Godhed han viiste mig. Da jeg kom hjem modtog jeg fra Fritz Moltke et Brev, der kunde optages dobbelt, det kunde synes, som man var vred over mit Arangeren om! jeg blev forstemt, skrev strax med Bondedrengen et Brev, men følte mig saalidet oplagt at tale at jeg gik til mit Værelse. Læser Bulvers *Zanoni*. Hvor mange Følelser gaae ikke gjennem min Sjæl. Jeg er noget lidende. (Diarée).« Og onsdag den 6.: »Et venligt Brev fra Fritz Moltke, Posten bragte mig et fra Eduard og et fra Jette Boye hvori laae et fra Dresden, hvori jeg tituleredes Etatsraad, Professor, Doctor og ædel Digter, det var om Tjedges 'Verein'; Eduards Brev sagde mig at Pæretæet havde gjort Lykke; i Bladene læste jeg nu derom, Berling roste, Fædrelandet sagde, hvad ondt det kunde, i samme Blad Kritik over Bazaren, meget godt, meget ondt, jeg var dog afficeret, man bad mig læse Critikkerne høit, jeg læste ugenert, men mine Kinder brændte. I Formiddags gik jeg over til *Vegners* der boe smukt, herfra tager Gisselfeldt sig godt ud, en Stork har bygget paa det nye Huus. De vare begge saa overordentlig høflige, at det generede mig næsten. Jeg spiieste Skinke, drak Madera og Caffé, fik mange Kirsebær. – Læst høit om Aftenen. Skrevet til Jette Boie«.

Her er det jo indlysende, hvor meget mere dagbøgerne giver. Men selv en almanaktekst alene, uden parallel dagbog og uden kommentar, kan give et udtryksfuldt øjebliksbillede. F.eks. 6. september 1838: »Et oprørende Brev fra Wulff og øieblikkelig derpaa Kirkegaards Kritik. Eduard gav mig kjørende Pulver. Gaaet som i en Døs. Middag hos Fru Bügel, Brev til Christian«. – Det er jo Andersen, eller en side af ham, i en nøddeskal – selv om det ville sige endnu mere, hvis man straks i en kommentar fik at vide, hvad der stod i admiral Wulffs »oprørende Brev«, og at Kierkegaards kritik var den store samtidiges debutværk »Af en endnu Levendes Papirer«, der som bekendt var en sønderlemmende analyse af Andersens roman »Kun en Spillemand« – samt at Christian var admiral Wulffs søn og Andersens gode ven, som hjalp til med at få

affæren glattet ud. Men det kan man jo finde frem til gennem andre kilder. Og så kan man spekulere over, om det mest var Wulffs brev eller Kierkegaards kritik, der gjorde det nødvendigt med et kølende pulver.

Også mange andre steder får man selv gennem de ultrakorte notater et omend ganske flygtigt indtryk af Andersens sindstilstand på bestemte tidspunkter i hans liv. Her kan man f.eks. henvise til de mange indførsler vinteren 1843-44, hvor Andersen går stærkt op i den 16-årige Jonna Drewsens og den 22-årige Henrik Stampes bevægede forlovelseshistorie. (De blev iøvrigt først gift seks, syv år senere). Det er tydeligt, trods al kortfattetthed, at Andersen selv er inde i en følelsesbevæget periode, og det er da også kun få måneder efter hans møde med og heftige forelskelse i Jenny Lind. Man er lige ved at forestille sig, at hans optagethed af venskabet med den unge Stampe har fungeret som en slags erstatning for tabet – hvis man kan kalde det sådan – af Jenny Lind. Men det er naturligvis ren spekulation.

Det var lidt om personer og privatliv, som i H. C. Andersens tilfælde er og forbliver interessant, selv om værkerne er og forbliver det væsentlige. Men også om dem finder man i almanakkerne oplysninger, som ikke står andre steder. Det gælder f.eks. netop de to eventyr, vi skal høre Ove Sprogøe læse i aften: »Nattergalen« og »Kjærestefolkene« – om det første direkte oplysninger, om det andet mere indirekte.

Hvad »Nattergalen« angår, kan man allerede 12. juli 1838 læse et notat: »Skrevet Nattergalen og Spille Daasen« – og man studser, hvis man fra andre kilder ved, at eventyret »Nattergalen« i den form, vi kender det, først er skrevet i 1843. Fra det år meddeler almanakken 11. oktober: »Begyndt det chinesiske Eventyr«, og 12. oktober: »Endt det chinesiske Eventyr«. Går man til den eventyrforsker, der som en af de første har benyttet almanakkerne til dokumentation af eventyrenes oprindelseshistorie, professor Hans Brix i hans disputats fra 1907, vil man kunne læse en lang og sindrig udredning af, hvordan motivet nattergalen og spilledåsen, dvs. det naturlige over for det kunstige, fra et måske ufærdigt eller kasseret

eventyr er genoptaget i eventyret »Svinedrengen«, hvor prinsessen kasserer den virkelige nattergal til fordel for en spilledåse-gryde. Hvordan det nu end forholder sig – og Brix's argumentationer er ikke overalt lige overbevisende – så er motivet naturlig contra kunstig kunst jo tilstede i mange forbindelser hos Andersen, og givet er det ud fra almanakken, at »det chinesiske Eventyr«, som fik den endelige titel »Nattergalen«, er færdigskrevet over de to dér nævnte datoer. Dog kan man nok undre sig over, at det har kunnet lade sig gøre at udarbejde det temmelig lange eventyr på to dage, hvor digteren også har foretaget sig andre ting, aflagt visitter og været i Tivoli. Det forekommer sandsynligt, at det gamle eventyr fra 1838 virkelig har været en slags forarbejde – og at så besøget i Tivoli med dets kineserier og ikke mindst oplevelsen af Jenny Linds sang sommeren 1843 har sat inspirationen igang – hvad Brix da naturligvis også har med i sine udredninger.

Dette: absolut at ville identificere virkelige personer eller bestemte personlige oplevelser i eller bag eventyrene kan naturligvis drives for vidt – og bliver det ikke sjældent hos Brix. Men det er vel en smagssag, om man ikke vil foretrække sådanne underholdende puslespil frem for visse moderne psykoanalytiske eller marxistiske fortolkninger, der også kan drives ud i det næsten parodiske, ikke mindst i den sproglige formulering. Om »Nattergalen« har jeg et eksempel fra en ellers slet ikke dum bog af den ny-marxistiske skole fra 1970'erne, Peer E. Sørensens »H. C. Andersen og Herskabet« (1973 s. 206, trykfejl rettet og henvisninger udeladt). Hør bare:

»Denne vanskelighed med at eliminere den sociale væren som den rene udvendigheds spektakel findes også i *Nattergalen*.

Som i *Klokken* befinder vi os i et socialt stratificeret samfund. I *Nattergalen* er det tekstens udgangspunkt. Æventyret er struktureret i en *valoriserende indgang* og en *interioriserende fabel*.

Indledningen tegner billedet af et polariseret samfund; den første pol med centrum i hoffet, den anden med centrum i landets fattigste lag. Sproget er valoriseret bipolar: omkring kejseren og hvad hans er samler sig ord som: fint-kostbart-skørt-vanskeligt-forunderligt-udspekuleret – alt i alt et kunstighedens univers, en lukket have. Al

naturalighed er kvalt af menneskeskabt artificialitet og forstandig middelbarhed.

De fattiges område karakteriseres med ord som: dejlig-høj-dyb (blå uendelighed, der spejler himlen)-velsignet – et naturalighedens domæne. Hjertets umiddelbare og sakrale rum. Det betyder, at teksten her konfronterer et inautentisk og et autentisk system, hvor den sociale modsætning, som bærer denne dikotomi, er tydelig, men fremtræder forandret i ontologiske kategorier. Denne ontologisk-sociale tvedeling af æventyrets univers er konsistent i H. C. Andersens æventyrproduktion, ligeledes æventyrets partielle sætten det sociale systems topfigur – in casu kejseren – udenfor kritikken«.

Om det andet eventyr, vi skal høre, »Kjærestefolkene«, har almanakken ikke andre direkte oplysninger, end at Andersen 29. august 1844 har læst det højt for kongen og dronningen på Føhr, og her kalder det »Toppen og Boldten«, skønt det i førstetrykket 1843 hedder »Kjærestefolkene«. Det kaldes det da også, da han 18. august 1854 læser det højt på Vesterbros Teater. Hvornår nøjagtigt det er skrevet, finder man ingen steder oplysning om. Men hvad der ligger bag historien, kan man igen få at vide hos Brix, der her har brugt almanakken usædvanlig flittigt, og det meste af, hvad han skriver derom, har sandsynligheden for sig. Det er dog nødvendigt at sige, at Brix citerer unøjagtigt, og især, at brevet fra 3.8.1840 ganske vist fortæller, at Andersen træffer Riborgs mand, men netop *ikke* hende selv.

Brix har ordet: »Aaret 1842 bragte ikke noget færdigt Eventyr; men fra Efteraaret 1843 begynder en gylden Tid for Eventyrdigtningen; Andersens Liv blev sollyst og rigt, og han frembragte da i et Tidsrum af lidt over to Aar 15–16 Eventyr, næsten alle betydelige. Indledningen til denne Periode dannes af Afslutningen paa en gammel Historie.

30 Juli 1836 havde han fra Herregaarden Lykkesholm skrevet til Louise: Jeg har fra Agent Voigts i Faaborg faaet en Indbydelse, men jeg afslog den. Nu hører jeg siden, at de rimeligvis *Alle* af Familien, komme til Concert i Svendborg og mener da nok at overtale mig. Vi mødes i Kirken. – Sandsynligvis har Andersen opgivet at tage til

Koncerten – derimod traf han Familien flygtigt i 1840. Almanakken meddeler under 1 August: Paa Kjellermanns Concert i Faaborg, traf alle Voigts, saae Riborgs Mand; det er nu 11 Aar siden jeg var der. – 4 Aug. Kamp med mig selv om at tage til Faaborg. 9 Aug. Tidlig oppe for at reise til Faaborg, stor Ulyst, blev og skrev Brev efter en skrækkelig Kamp. –

Det fremgaar af Ordene, at han ved denne Lejlighed ogsaa har set Riborg. Dette bekræftes af Brev til E. Collins Hustru 3/8 1840: Kellermann gav just Concert samme Aften i Faaborg. Vi kom lige fra Gaden ind i Koncertsalen, hvor Luften smagte som Pest. – Jeg saae hende – og Ægtemanden. Erindringen er i Grunden noget lig med Ravperlerne; gnider man paa dem, kommer den gamle Duft. –

Det egentlige Gensyn finder imidlertid Sted i 1843: 9 Juli. Folkfest ved Holsteenshus, traf sammen med Riborg, hendes Mand og Børn (det er 13 Aar). 10 Juli. Kjørt til Faaborg til Voigts. – I den nærmeste Tid efter dette Møde, i al Fald vistnok inden September, skrev Andersen Eventyret: Kjærestefolkene. Nogen Dato for dets Tilblivelse findes ikke i Almanakken; til Gengæld er 1ste Manuskrift bevaret, af hvilket man kan drage interessante Oplysninger. – Hovedpersonerne er tre, nemlig Toppen, Boldten og Svalen; af disse er Toppen Digterens Kontrafej. Paa Forhaand vilde man absolut vente, at han var Svalen. Man vilde da, naar Eventyret skal appliceres paa Minderne fra Faaborg, faa følgende Personliste: Boldten: Frøken Riborg Voigt. Toppen: Hr. Poul Bøving. En Svale: H. C. Andersen.

Denne Opstilling passer ogsaa udmærket paa Begyndelsen: Boldten og Toppen ligger i Skuffe sammen mellem noget andet Legetøi. Toppen foreslaar, at de skal være Kærestefolk, siden de ligger i Skuffe sammen; men Boldten der bilder sig lige saa meget ind, som den havde været en Frøken, vil ikke svare paa saadan noget. Saa bliver Toppen malet og pyntet og fornyer sit Frieri. Boldten pukker da paa sin Fornemhed; men Toppen meddeler, at den er af Mahogni, og at den er drejet af Byfogeden. – »Ja, kan jeg stole paa det?« sagde Boldten. »Gid jeg aldrig faae Pidsk, om jeg lyver!« svarede Toppen. – Efter dette maa man absolut vente, at Boldten

slaar til, og det føles som en Ujævnhed i Eventyrets Stil, som et Stød under Farten, naar den fortsætter: »De taler meget godt for Dem, men jeg kan dog ikke«. – I Manuskriptet har ogsaa oprindelig staaet følgende: Og saa forlovede de sig, og jo mere de saae paa hinanden, jo mer forlobte blev de, og jo mere de talte sammen, des enigere blev de, de var de to bedste Stykker i Skuffen, ja i hele Verden. – Dette er bleven streget ud, og den ny Fortsættelse lavet.

Heraf kan drages den Slutning, at Andersen, da han satte Pennen til Papiret, havde i Sinde at skrive et spøgefuldt Eventyr om sin Kærlighedshistorie, og at han havde fundet et vellykket Billede paa den lille bitte By og de to Unge: en Legetøjsskuffe med en Top og en Boldt. – Manuskriptet begyndte oprindelig ogsaa, som jeg ovenfor citerede, med: Boldten og Toppen – Damen nævnes først. – Senere, da Planen drejes, saa Toppen bliver Hovedfiguren, ombyttes ogsaa Ordene. [...]

Altsaa: Digteren var kørt i Staa; der var ingen Skub i Handlingen, og han kunde ikke faa Svalen ind i Stuen. [...]

Imidlertid var under Nedskrivningen af det første Stykke Toppen bleven ham en langt rigere og morsommere Figur, end den oprindelige Opstilling motiverede; tilmed var det en gammel Bekendt af ham; i K. en Sp. hedder det: Alt Christians egentlige Legetøj indskrænkede sig til en Top; men den var ogsaa dejlig; et Messingsøm skinnede midt i den, og uden om dette var malet med røde og blaa Farver. »Det er en Blomst, som danser,« sagde Naomi. »Nej,« sagde Christian, »skal det ikke være vor Trolde; han tjener i Møllen og vil ikke gøre godt, uden han faar Pisk! hør hvor han brummer! se hvor han springer!« – I disse Linier findes en Række Elementer til »Kærestefolkenes« Begyndelse. [...]

Resolut sletter han da Forlovelsen og tager sig Toppen til Symbol; og dette lykkelige Greb virker paa hans Inspiration som et Svip af Pisken; fra nu af snurrer og danser Ordene paa det overgivneste og Humøret er ovenud; ogsaa Liniebrud og Tegnsætning øger Indtrykket af det springende og snurrende. – Aarene gaar, og Toppen bliver ældre, men forskønner sig; og Ungdomseventyret er en gammel Kærlighed. – Men en skønne Dag mødes de to igen i Skarn-

fjerdingen, og dermed er vi naaet til Mødet ved Holstenshus og Slutningen, der i Manuskriptet er mindre pointeret, men endnu mere virkelighedsnær end i Texten: Kærligheden gaar over, naar Hun har ligget fem Aar i Vandrenden og sivet, man kender knap hinanden, naar man mødes i Skarnfjerdingen; og *saaledes gaar det i Verden!*«

Ja, meget kan man sige om Brix og hans sommetider vel livlige fantasi – jeg har endda ikke medtaget alle de små nærgående iagttagelser – men han er morsommere at læse end mangan kapital-logisk sprogekvilibrist. Og hvadenten man bryder sig om at fordybe sig i analyser af den ene eller den anden art eller ej, så kan de to eventyr, vi skal høre i aften, meget godt klare sig foruden.

Helga Vang Lauridsen

Errata i Almanakudgaven

- S. X, linie 8 f.n.: Jonna Lind – skal (naturligvis) være: Jonna Drewsen.
S. 101: 15.2.1843: Vulle + skal være: Vullet.
S. 206: 6.5.1840: Bogen – skal være: Børn.
S. 365: indføres i registeret: Koch, Laurenze Marie, f. Buntzen (1782-1854), g. 1800 m. H.C.E.K. 1845 3.7.
S. 372: Ottos, 16.5.1840, se Müller, Otto – stryges; i stedet indføres: Otto, Anna Elisabeth, f. Friis. 1840 16.5.
Otto, Carl. 1840 16.5.
S. 381: Sommer, Frederik Laurentius Fiedler – datoen 1840 14.8 stryges. I næste linie indføres:
Sommer, Frederik Pultz (1804-57), grosserer. 1840 14.8.

H. C. Andersen i DSLs publikationer

Eventyr og almanakker –

<i>H. C. Andersens Eventyr</i> , I-V, ved Erik Dal, VI-VII: Kommentar ved Erik Dal, Erling Nielsen og Flemming Hovmann. Hans Reitzel, nu C. A. Reitzel 1963-90 I-VII. hæftet udsolgt, hellæred 975,00 VI-VII hæftet 400,00, hellæred 475,00
<i>H. C. Andersens Almanakker 1833-1873</i> , 327+61s., ved Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber. G. E. C. Gad 1990 292,80

– romaner og rejsebøger –

<i>H. C. Andersens Romaner og Rejseskildringer</i> , I-VII, ved Knud Bøgh, Ole Jacobsen, Morten Borup, H. Topsøe-Jensen og H. A. Paludan, red. H. Topsøe-Jensen. Gyldendal 1943-44 udsolgt
<i>H. C. Andersen: Fodreise fra Holmens Canal til Østpynten af Amager i Aarene 1828 til 1829</i> (1829), 100+56s., ved Johan de Mylius. <i>Danske Klassikere</i> , Borgen 1986. (Denne og flg. titel findes ikke i R&R I-VII) 75,00
<i>H. C. Andersen: Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. i Sommeren 1831</i> (1831), 134+42s., ved Johan de Mylius. <i>Danske Klassikere</i> , Borgen 1986 75,00
<i>H. C. Andersen: Improvisatoren</i> (1835), 296+34s., ved Mogens Brøndsted. <i>Danske Klassikere</i> , Borgen 1987 95,00
<i>H. C. Andersen: O.T.</i> (1836), 260+24s., ved Mogens Brøndsted. <i>Danske Klassikere</i> , Borgen 1987 85,00
<i>H. C. Andersen: Kun en Spillemand</i> (1837), 274+36s., ved Mogens Brøndsted. <i>Danske Klassikere</i> , Borgen 1988 95,00

– dagbøger og brevvekslinger –

<i>H. C. Andersens Dagbøger 1825-1875</i> , I-X + registre XI-XII, ved Helga Vang Lauridsen, Tue Gad og Kirsten Weber under ledelse af Kåre Olsen og H. Topsøe-Jensen. G. E. C. Gad 1971-77 ... 1342,00
<i>H. C. Andersen. Brevveksling med Edvard og Henriette Collin</i> , I-VII, ved C. Behrend og H. Topsøe-Jensen. Levin & Munksgaard 1933-37 .. udsolgt
<i>H. C. Andersen. Brevveksling med Jonas Collin den Ældre og andre Medlemmer af Det collinske Hus</i> , I-III, ved H. Topsøe-Jensen under medvirken af Kaj Bom og Knud Bøgh. Munksgaard 1945-48 udsolgt

<i>Bjørnstjerne Bjørnsons Brevveksling med danske 1854-1874,</i> 1. rk. I-III, ved Øyvind Anker, Francis Bull og Torben Nielsen. 15 breve fra og 20 breve til A. Gyldendal 1970-74	100,00
<i>Breve og Aktstykker vedrørende Johan Ludvig Heiberg, I-V,</i> ved Morten Borup. 2 breve fra og 8 breve til A. Gyldendal 1946-50	udsolgt
<i>C. E. F. Weyse. Breve, I-II, ved Sven Lunn og Erik Reitzel-Nielsen.</i> 1 brev til A. Munksgaard 1964	udsolgt
<i>Breve fra og til Christian Winther, I-IV, ved Morten Borup.</i> 3 breve fra og 9 breve til A. C. A. Reitzel 1974	73,20
<i>Breve fra og til Adam Oeblensbläger. Oktober 1829-Januar 1850,</i> III: 1844-1850, ved Daniel Preisz. 1 brev fra A. Gyldendal 1990	146,40
<i>Person- og Værkeregister til C. St. A. Bille og Nikolaj Bøghs Udgave af Breve til og fra H. C. Andersen 1877-78. Udgivet paa grundlag af en seddelregistrant efterladt af H. Topsøe-Jensen, 2+66s., ved Erik Dal. DSL 1978</i>	41,35

– og diverse

<i>Danske Digtere ved Arbejdet I. H. C. Andersen-manuskripter.</i> <i>Kejserens nye Klæder. Historien om en Moder, 10+18s.,</i> ved Paul V. Rubow. Munksgaard 1933	udsolgt
<i>Kjøbenhavns flyvende Post. 1827-37. Udgivet af J. L. Heiberg, I-IV,</i> ved Uffe Andreassen, fotografisk optryk. 12 digte og 2 prøver på <i>Fodreise C. A. Reitzel 1980-84</i>	500,00
<i>Corsaren, 1840-46, M. A. Goldschmidts årgange, ved Uffe Andreassen.</i> 2 anmeldelser, 4 parodiske gendigtninger og spredte henvisninger. C. A. Reitzel 1977-81	610,00
<i>Erik Dal: H. C. Andersens Dagbøger 1825-1875, I-XII 1971-77, 16s.</i> <i>DSLs Præsentationshefte 9. C. A. Reitzel 1980</i>	12,20
<i>Jørgen Reenberg: Vi mødtes i Höppners Hotel. Vejen til Andersen.</i> Essay med uddrag fra almanakker, dagbøger og breve, s. 62-70 i <i>Fra Nexø til Saxo. En snes essays af gode læsere udgivet ved Det danske Sprog- og Litteraturselskabs 75-års jubilæum 29. april 1986. C. A. Reitzel</i>	60,00
Samt omtale i brevvekslinger af Poul Møller, M. A. Goldschmidt, Georg og Edvard Brandes, Holger Drachmann og Hans Vodskov samt Søren Kierkegaards papirer.	